

רשימות

המביט והמאזין

יעקב קופלביץ

עובדה היא, שהאדם בן זמננו חדל להאזין לקולו של עולם. צורך אחר בולע עתה את כל מעייניו; הלא הוא הצורך להביט על סביבו בשבץ עינים, גזירה פן ייגזק מן הפגיעה הרעה של התנועה אשר גברה כל־כך במציאות, חדל האדם להקשיב גם לקול הברו; ואינו אטומה מחדור לתוכה קריאת הוולת לעזרה או להבנה או לשיתוף־רצון. אין איש מסוגל היום להטות אוזן לדברי חברו לקלוט את דברו, אפילו בספר האדם מוכשר עתה לקלוט רק את הושם הרגע, את הציור שהעין הפנימית מצוירת לו על פי תחושותיו המהירות. משום־כך רק קול האיום בעונשין — הוא לבדו מכל הנשמע מוצא מסילות לתודעתו, כיון שהוא מעורר בו את ציור הרעה העתידה למצוא אותו אם לא יכנע וימרה את פי הנגיד־ומצוה.

וכל־כך למה? — ודאי משום שהירידה בה נמצאת עתה האנושות, התרבותית, היא שגדמה לכך שכל־י מכשיריו של תהליך הגמירה יירשו ליום הזה את מקום אמצעי־יו של תהליך ההתחלה. הקשב הוא החוש של קליטת־העולם, ולכן הוא כל־י־המכשיר על התרבות העולית, המתחילה. הקשב הוא בן־דממה הדקה של ההתברצנות. הלא אוזן מלים תבתן. הלוגוס נובד לנו דרך האוזן הפנימית. כשהאדם מביט אל תוך עצמו, הוא רואה משמעות, ואו הנראה והנשמע הנם דבר אחר. בשעה שהתרבות נוצרת — הראיה והשמיעה מתמזגות, כי האדם תיוצר מביט לתוך עצמו. העין היא נשקו של הלוחם, הנאבק על קיומו. חוש הראיה הוא החוש של השליטה בתומר, של התרבות המשלימה את מעגלה ורואה בירידת עצמה. עם הירידה מתרבית הסכנה ויש איסור צורך לאמץ את כוח־הראיה במידה שגדלה מהירות הירידה.

הנביא מקשיב „רב קשב“; אבל מלאך־המות „מלא עינים“. הגילוי הרוחני, המכוון אל כוח־ההפכה באדם, פונה אל האוזן; ואילו השכנוע המחושב, המכוון אל כוח־הדמיון שבאדם, פונה אל העין. „האזינו השמים ואדברה!“ — קורא בעל הבשורה הרוחנית, הרוצה כי הארץ „תשמע“ אמרי פיו (האם לא מתוך כך קרא העברי לקליטת־העולם ולהבנת התופעות בשם אחד: ש מ ע ז); חרטומי מצרים, שהתכוונו להטות לחסצם את האנשים על־ידי הפעלת כוח־הדמיון, עשו בלהטים

לעין האנשים; למען יראו ויראו — וישיכעו.

חוש־הראיה התיצון עונה את האִיך; ואילו המה — המשמעות — זקוקה לאוזן הפנימית, לכווץ התבוננות. זמננו זנח את חכמת המה; כל מעייניו נתונים לאִיך השכלי, לטכניקה.

על־כן ירש הקינמאטוגרף את מקום הספרות בזמננו, הספרות — אמנות המלה, האמנות בשביל האוזן הפנימית — גורעת לעינינו, כאשר גורעת אמנות־הציור כתחילת המאה שלנו וכאשר גורעת המוסיקה בסוף המאה שעברה. ואם אמנות־הציור אף היא דללה בימינו, האִיך זה משום שיעודו האמיתי של הציור הוא להיות אמנות בשביל העין הפנימית, בשביל אותה ראיה הקרויה בפינו „התבוננות“.

לא כל־מה שנקלט דרך העין הוא בשביל העין. מתפקידו של חוש־הראיה הוא גם לשמש את ההברה ואת הפעולי הרוח, אפילו ההסתכלות אינה כלל עניין של חוש־הראיה בלבד, של הבטה לשמה, כלומר — לשם קליטת־תופעות שימשית־מעשית, ההסתכלות חוטפת את הרושם ברגע שהלו נחתם בחוש־הראיה — וחופתו לחומר בשביל תיג־ הנפש; ואם זכה האדם, או גם נתוני ההסתכלות נהפכים בו מצדם, להתבוננות, כלומר — לחיי רוח, כשהציור הוא יצירה היתה מבקש להשיב על שאלת „מה“ שמתחת לצורה הנגלית. הוא נותן תוכן, תוכן חי ושוקק, פרי התבוננות, ולא רק דמויות יבשות של צורה גרידה. פרי הסתכלות, הנוצרות רק בשביל העין ובאות להשיב רק על שאלת „איך“.

משום־כך גם הציור שינה בזמננו את טיבו ואת צביונו ונהפך מאמנות ה„מה“ לאמנות של ה„איך“: הוא נעשה אמנות של העין גרידא, רצוני לומר — של תחושות־העין וצירופיהן האסוציאטיביים, המוחיים, שאין עמם לא תוכן רוחני שבתבוננות ולא צורך בהתבוננות לשם תוכן כזה, אלא הם נשארים בשטח הצורה לשמה, זו הצורה השכלית היבשה של ה„איך“, שגם במקום שיש עמה דינאמיות הרי זאת דינאמיות של המכונה, שאין עמה רוח־חיים, „רוח אלוהים“, (דינאמיות זו אמנם יש עמה קול, אלא שזה קול שאינו אומר כלום לנפש, וכל־שכן לא לרוח, אלא מדבר רק אל השכל השימושי, אבי ציורי התועלתיות (בנפשנו).

לא רק צירופי־דמויות פלאסטיים כמותם של קאני רינסקי ודאלי, למשל, אלא גם צירופי־הצורה של

כלומר — רצון-ביטוי שלא נתגשם ושאין לו תקנה להתגשם, ושדוקה משום-כך הוא מגביר הטעמה ומרבה הדגשה, תנועה ושאון — והגדרה ברורה של המהות אין, הריבור השופע של האדם המודלני אינו אלא מין אוסיקולציה בלי מלים, בשל חזרה-האילט, כי איך יוכל להיות ביטוי במקום שלא קדם לו קשב? הקשב הביטוי אחים-תאומים הם ובאו לעולם כשידו של השני אחות בעקב הראשון.

דיו לוי: ההרמוניה השלמה בין האוהן העין היא נחלת הילדות והיוקנה, אך לא נחלת הפגרות וההזדקנות. בילדותה של האנושות היה האדם ודאי קולט את העולם דרך העין והאוהן במידה שווה ובבת-אחת, וכן-אולי ישוב הדבר להיות בעתיד הרחוק, לכשכלו כל כוחותיה של האנושות והיא תיתם לגווע... הלא כה-רב הוא הדמיון בין ילדות ויוקנה, וכמה שונה משתיהן דרך-הביניים של תהליך-החיים: כה שונה הזווית האדם בתחילתו מזו שבסופה — עד שאין הוא יכול ללמוד-מהן כלל, ומשום-כך הוא נטול-הרמוניה וראיה תמיד, בהכרח, רק צד אחד של הדברים.

מלחמה על שום מה

מ. רושנלד

הארולד ניקולסון (ראה „מולד“ ספטמבר 1948) מסכם במאמרו כמה גישות לענין המלחמה ומציע את דעותיו מן הראוי להאיר אותה בעיה על סמך כמה מסקנות של סוציולוגים בימינו המבססים הקיראתם על עובדות אנתולוגיות בעיקר. ניתוחם של הגורמים המביאים לידי תופעה חברתית כמלחמה היא בעיה סבוכה שהרי אין לפנינו תופעה מתופעות הטבע, שנוכל לבודד את גורמיה ולשקול את היחס ביניהם על ידי ניסויים חזרים במעבדה. הכימאי המבקש לבדוק דרך התהוותו של חומר מסוים, ויכל לערוך סידרת ניסויים ולראות כיצד יתהווה החומר מפרופורציה זו או אחרת של יסודות, הוא לא בלבד יראה את הסיבות הכימיות והפיסיקליות, אלא יוכל לתתם בדיוק את מידתן ויתסן לתוצאה המושגת, ואילו בתופעה חברתית, ומלחמה היא תופעה כזאת, לא זו בלבד שסבך התנאים, הגורמים המניעים הוא מורכב יותר, אלא גם זו: אין לבודד ולאמוד את משקלם של הגורמים השונים, כי אין מקום לתורה ניסויית ואין קנה-מידה למדידה אובייקטיבית, הדברים ידועים, ואין להרבות בסיפורים.

תיאורית רבות מבקשות להסביר את המלחמה

אמנים גדולים כגון פול קלאי ופאבלו פיקאסו, הם ציור של „איך“ גרידא, ציור לעין בלבד, כלומר — ציור שהעין מעבירה אותו אל המוח, הממנה על המלאות וצירופיהם — ובה הוא מגיע לסוף מטרתו ונשאר כאן, כחומר יבש שאין לו הופכי, בארכיון של מסמכי השכל שאינם מפריס את הנפש ואינם יוצאים לשום פועל רוחני, כי אם למסקנות שכליות, כהוראה לשעה שאין עמה תשובה על השאלה למהות הדברים, על המה.

ליוצא בזה הלא גם המוסיקה גופה על סף תקופתנו משום שחלה להיות אמנות של המה ונעשתה אמנות של ה„איך“: היא חדלה להקשיב אל תוך עצמה, אל מקולה, מקור החיים הפנימיים שבאדם, ושרב לא יכלה לתת ביטוי למשמעות החיים, לנשמת הדברים ולחיהם הנסתרים, ותחת זאת התחילה-נותנת דעתה על רשמי העולם החיצון ונטלה על עצמה ליצור אותו — כאילו המוסיקה היא אמנות בשביל העין, המוסיקה המודרנית היא דסקריפטיבית, כלומר — אמנות של תיאור ה„איך“, אדם שומע את ציורי הצלילים של אמנות מזוהת זו כדי לראות צירופי מראות בעים-מתחלפים של עולם-הנגלות, כי המציאות רודפת עתה אחרי האדם גם בשעה שהוא עוצם את עיניו כדי להקשיב לקול האמנות: גם כאמן וכשורר אמנות מראות-חולין יחזה, המוסיקה של דורנו, בשמשה את המציאות עליידי פרשנות אינטלקטואלית, היאר רית, נהפכה מיצירה אוצלת-חיים ליציר חיים שבעין — מאמנות של קדושת-החיים לאמנות-החולין, משחדל האדם להקשיב אל תוך-עולמו הפנימי ומתוך כך חדל גם לראות את משמעות הדברים, את המה, מיד קפץ עליו ההיפגז של העולם החיצון (שה„איך“ הוא העיקר בשבילו) וריתק אליו את מבטו, האדם נעשה חרש לגבי קול התוויה העולמית ומתוך כך גם לגבי היחיד האנושי, שאינו אלא „עולם קטן“, מבל במי-ניאטורה, כשם שהטיפה היא מיניאטורה של הים, ועם שאנו הפנימית נהיתה אטומה משמוע את קול ההתחוות הרוחנית השוקקת, ממילא גם עינו המכוונת אל העולם החיצון קיבלה ברק אש ורה שבתשוקה יתרה אל הקניינים-תגשמיים, כברק המצוי בעיני החרשים, שהושרה-היא מוכרח למלא אצלם גם את מקום הושרה-השמיעה הנעדר.

ברם, החרשות הפנימית הולכת יד ביד עם אלים סנימי, הושראלם הוא עולמו של האדם-בן-זמנו, זה אדם שאין לו ביטוי, אל תראהו שמחונן הוא בטוח-הדיבור והוא טאליף דברים בקלות של זרין ומלחה, מניחה לתיאור ניתוחני וכפי בהסייה דיאלקטית, כל זה איך בו-משום ביטוי: זהו דיבור שלא הגיע לכלל ביטוי, אלא נשאר הכעס גרידה,